

Масштаби миротворчої діяльності Співдружності в цілому й у державах-членах за минулі роки не настільки великі, як в ООН, але результати її вже й сьогодні досить значні й відчутні. Вона досить багатогранна за своїми напрямками і формами, й охоплює не тільки територію СНД, але й інші регіони світу.

Список літератури: 1. Барабанов О.Н. Миротворческие операции в СНГ и между-народное право // www.sngnews.ru/articles-print/5/41692.html; 2. Леонов В.В. Миротворча діяльність на теренах СНД у контексті розвитку міжнародної безпеки // www.niurr.gov.ukr/publishing/panorama%203-4_99/5.htm#1; 3. Бабичев И. Миротворчество в СНГ: достижения и проблемы // www.sngnews.ru/articles-print/5/41692.html; 4. ОДКБ нужны совместные миротворческие силы // www.peacekeeper.ru/index.php?mid=825.

Надійшла до редакції 09.04.07

Є. І. Григоренко

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ РІВНОПРАВНОСТІ У ПРИЗОВІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ НА СТРОКОВУ ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ

В історії світової цивілізації завжди потребували належної уваги питання справедливості та рівноправності, доцільності та свободи. Ці питання врастають своїм корінням у моральні підвалини існування суспільства і є квінтесенцією людського буття. На різних етапах історичного розвитку вони розглядалися з діаметрально протилежних сторін та неоднозначно вирішувалися. Однак, на сучасному етапі більшість зазначених основоположних проблем прямо або опосередковано вийшли як на міжнародно-правовий, так і на внутрішньодержавний та, перш за все, конституційний рівень. Саме тому невід'ємною складовою як конституційно-правового статусу особи, так і сучасного конституціоналізму виступає конституційний принцип рівноправності.

Науковою розробкою цієї проблематики під різними кутами зору займалися такі вчені-юристи, як С. А. Авакян, В. П. Колісник, О. Є. Кутафін, О. Г. Кушніренко, А. І. Летнянчин, В. С. Нерсисянц, С. П. Погребняк, І. К. Полховська, П. М. Рабінович, Т. М. Слінько, Ю. М. Тодика та ін. Проте, в аспекті існування військового обов'язку та проходження військової або альтернативної (невійськової) служби громадянами України принцип рівноправності майже не розглядався.

Ця проблема набуває актуальності у зв'язку з тим, що в рамках реалізації військового обов'язку та права на альтернативну (невійськову) службу виникає закономірне питання про те, чи відповідають деякі положення поточного законодавства та, у першу чергу, законів України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про альтернативну (невійськову) службу» фундаментальному конституційному принципу рівноправності. Як зазначає В. П. Колісник, «визначальним принципом правового статусу особи є принцип рівноправності незалежно від будь-яких підстав»

[1, с. 28], у тому числі від тих, що прямо зазначені у ст. 24 Конституції України, а вищевказані закони встановлюють обмеження та привілеї за певними підставами, які у ній перелічені.

Так, зокрема, у зазначеній статті вказано про те, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, а також, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Із вказаної норми випливає, що громадяни мають не тільки рівні права і свободи, але й обов'язки, оскільки вони є рівними перед законом, у тому числі й перед Конституцією. На те, що принцип рівноправності передбачає й рівність обов'язків, вказує переважна більшість вчених. Так, наприклад, Ю. М. Тодика підкреслював, що при аналізі цього принципу «нерідко акцентують увагу тільки на один його бік – рівності прав та забувають про інший його аспект – рівності обов'язків» [2, с. 119]. Тобто рівність обов'язків є дуже важливою складовою цього принципу. Таку ж позицію займає А. І. Летнянчин, який пише, що «важливо також вести мову про принцип рівності обов'язків людини і громадянина, який випливає зі ст. 24 Конституції України, яка гарантує кожному громадянину України рівні конституційні права і свободи і проголошує рівність прав громадян перед законом» [3, с. 40].

У зв'язку з тим, що названі вище закони своїми положеннями встановлюють певні винятки з принципу рівноправності, необхідно зупинитися лише на деяких з них, що мають місце при призові на строкову військову службу та при направленні на альтернативну (невійськову) службу громадян України, а також встановити, чи відповідають вони вимогам, закріпленим у ст. 24 Конституції України. Безперечно, принцип рівноправності у зазначеному контексті цим не обмежується, проте порушені питання займають не останнє місце в його реалізації.

Отже, Конституція України встановлює принцип рівноправності, у тому числі за ознаками статі, релігійних та інших переконань. У той же час, ч. 1 ст. 15 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» встановлює, що на строкову військову службу в мирний час призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років та старші особи, які не досягли 25-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу. Разом із тим, у ч. 12 ст. 1 цього ж Закону зазначено, що жінки у мирний час можуть бути прийняті на військову службу тільки в добровільному порядку (за контрактом).

Тобто названий Закон передбачає, що у мирний час громадяни України чоловічої статі, які відповідають вимогам, встановленим у законі, підлягають призову на строкову військовою службу, тобто несуть військової обов'язок, проте такий обов'язок жінки нести не повинні. Більше того, жінки можуть бути призвані на військовою службу чи залучені для виконання робіт із забезпечення оборони держави тільки у воєнний час та тільки ті, які перебувають на військовому обліку. Під останніми слід розуміти жінок, що мають фах, споріднений з відповідною військовою-обліковою спеціальністю, визначеною в переліку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, та придатні до проходження військової служби за станом здоров'я, віком та сімейним станом. Тобто йдеться про досить вузьке коло осіб жіночої статі.

У свою чергу, Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» у ч. 1 ст. 1 встановлює, що альтернативна служба є службою, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством. У ст. 2 цього ж Закону вказано, що право на альтернативну службу мають громадяни України, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням, і ці громадяни належать до діючих згідно із законодавством України релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю. Тобто названі громадяни звільняються від виконання військового обов'язку та не призиваються на строкову військовою службу, замість якої вони проходять альтернативну службу, що за своєю суттю не є військовою.

При вирішенні зазначених питань необхідно проаналізувати й інші конституційні норми, у тому числі й норми міжнародно-правових актів. Так, ч. 1 ст. 24 Конституції України, встановлюючи, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи, зазначає, що вони є також рівними перед законом. Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України, виключно законами визначаються «права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина». Тобто зазначені положення необхідно розуміти так, що громадяни є рівними перед законом, в якому можуть бути встановлені певні винятки, що, у свою чергу, ґрунтуються на конституційних нормах та не повинні суперечити їм. Також у ст. 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права встановлено, що всі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону. Тобто аналіз законодавства та міжнародно-правових актів дає можливість встановити, що рівноправність встановлюється саме законом, ним же вона може бути певним чином змінена чи «підкорегована». Однак, такі «корегування» у вигляді будь-яких обмежень чи привілеїв повинні не суперечити Конституції України та

міжнародно-правовим актам з цих питань. Для встановлення обґрунтованості та доцільності запровадження тих або інших привілеїв та обмежень якихось усталених правил не існує, всі вони носять, на думку П. М. Рабіновича, «оціночний характер і є конкретно історичними» [4, с. 125].

У зв'язку з тим що військовий обов'язок встановлюється на підставі ч. 2 ст. 65 Конституції України, законом, яким є, перш за все, Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу», то саме на його рівні можуть бути встановлені певні обмеження чи привілеї, що, власне, й було зроблено у ст. 15 цього Закону. Більше того, на розвиток ч. 3 ст. 24 Конституції України, де встановлені гарантії рівності жінки і чоловіка, було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [5], метою якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства. У ст. 6 цього Закону встановлено, що дискримінація за ознакою статі забороняється. У той же час, такою не вважається обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом.

Тобто названий Закон на своєму рівні поряд із Законом України «Про військовий обов'язок та військову службу» встановлює певні привілеї для жінок, зокрема, можливість не підлягати призову та, відповідно, не проходити обов'язкову строкову військову службу. Згідно з ч. 1 ст. 24 Конституції України, перед названими законами громадяни України мають бути рівними. Однак закони, що встановлюють певні привілеї чи обмеження, мають бути такими, що приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй, а самі привілеї чи обмеження, які ними передбачаються, мають бути обґрунтованими, доцільними та такими, що базуються на врахуванні об'єктивних чинників, і повинні сприяти соціальній рівності та справедливості, а також не підпадати під ознаки дискримінації.

У зазначеному випадку необхідно, з одного боку, щоб положення цих законів не суперечили, перш за все, ч. 3 ст. 24 Основного Закону України, аналіз якої дозволяє дійти висновку, що її приписи не забороняють на рівні закону встановити привілеї для жінок щодо виконання військового обов'язку, оскільки названа частина статті встановлює рівність прав жінки та чоловіка, яка забезпечується наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у різних сферах діяльності та деякими іншими гарантіями. Однак, будь-яких імперативних вказівок про рівність обов'язків вона не містить. Більше того, вказаний припис містить певний перелік пільг для жінок, який не можна вважати вичерпним.

З іншого боку, положення законодавства про те, що призову на строкову військову службу підлягають тільки чоловіки, є обґру-

нтованим та доцільним, з огляду на особливу роль жінки у розвитку сім'ї та суспільства, соціальну роль материнства тощо. Крім цього, необхідно враховувати те, що військова служба є не тільки відповідальною, але й фізично та психічно важкою та, навіть, небезпечною. Як зазначає відносно цього О. О. Борисов, «підвищена небезпека військової служби не може бути байдужа нашому суспільству, особливо в сучасних умовах, коли в світі та в нашій країні розгортається рух щодо забезпечення безпеки людини» [6, с. 75]. З огляду на це, законодавство обов'язково повинно мати обґрунтовано диференційований підхід, який би враховував всі обставини, що усували б дисбаланс між можливостями жінок та чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України.

Так, Ю. М. Тодика та О. Ю. Тодика абсолютно обґрунтовано зазначають, що «не можна зводити питання до формальної рівності чоловіків та жінок, як це часто роблять представники феміністичного руху на Заході, які вважають, що пільги начебто принижують жінок та сприяють збереженню нерівності з чоловіками» [7, с. 235–236].

Крім того, як вже було зазначено, винятки з принципу рівноправності не повинні підпадати під ознаки дискримінації, у цьому випадку щодо жінок. Під названою дискримінацією ст. 1 Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок розуміє будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямоване на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі [8, с. 399]. Навіть поверхневий аналіз зазначеного визначення дозволяє дійти висновку, що у будь-якому разі положення законодавства, які встановлюють неможливість призову жінок на строкову військову службу, не підпадають під його ознаки.

Що стосується привілеїв, які пов'язані з наявністю релігійних переконань, то вони встановлені не тільки на рівні закону, але й у нормах Конституції. Так, зокрема у ч. 4 ст. 35 Основного Закону України встановлено, що ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. Цей припис взаємодоповнює ч. 2 ст. 24 Конституції України щодо неприпустимості привілеїв чи обмежень за ознаками релігійних переконань. Поряд із тим, у ч. 4 ст. 35 Основного Закону України зазначено, що у разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою. Крім цього,

наявність зазначеного припису та положень Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» не звільняють взагалі особу від виконання конституційного обов'язку, а тільки дозволяється, на думку П. М. Рабіновича, «його, так би мовити, «перекваліфікація» – зміна іншим» [9, с. 192]. Дійсно, згідно з ч. 1 ст. 1 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», під останньою необхідно розуміти службу, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством. Тобто ніхто не може бути взагалі звільнений від обов'язків перед державою за мотивами релігійних переконань. У цьому разі чітко простежується прагнення держави та суспільства до гармонічного поєднання та сполучення приватних та суспільних інтересів.

Також необхідно розуміти, що всі ці положення законодавства виходять з гуманістичного підходу, що базується на положеннях ст.ст. 1 та 3 Конституції України про те, що наша держава є демократичною, соціальною і правовою, в якій людина з різноманітними поглядами та інтересами є найвищою соціальною цінністю і саме її права та свободи визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У такій державі, на думку І. К. Полховської, «у встановленому законом порядку повинні надаватися привілеї для певної категорії населення (наприклад, пільги дітям, пенсіонерам, інвалідам, ветеранам та ін.), бо від кожного треба вимагати відповідно до його можливостей. Їх наявність і гарантування не порушують принцип рівності, а означають, що в такому суспільстві визнаються цінності соціальної справедливості» [10, с. 53].

Отже, принцип рівноправності є непорушним та важливим принципом, що суттєво впливає на забезпечення конституційно-правового статусу людини і громадянина, та є підґрунтям сучасного конституціоналізму. Однак, вказаний принцип розглядати буквально неможливо. У сучасних умовах він має бути динамічним та враховувати особливості різних категорій людей. У зв'язку з цим, розглядаючи принцип рівноправності в аспекті призову громадян на строкову військову службу та направлення на альтернативну (невійськову) службу, необхідно виходити з того, що об'єктивно обґрунтовані винятки, встановлені на рівні закону, є необхідними передумовами належного функціонування державного механізму та врахування реального становища людей у суспільстві і сприяють соціальній справедливості. Проте, не дивлячись на те, що зазначені винятки в цілому можна вважати такими, які відповідають конституційному принципу рівноправності, все ж таки під час реалізації останнього в практичній площині виникає чимало проблем, які суттєвим чином унеможливають впровадження його у життя, або зводять цей фундаментальний принцип нанівець. Рівноправність має бути не тільки проголоше-

на у законодавстві, але й стати керівною засадою в діяльності як вищих посадових осіб Воєнної організації держави, так і кожного військовослужбовця. Цей найважливіший принцип має бути втілений у свідомості всіх, хто проходить військову службу, збирається почати її проходження, а також будь-яких інших осіб, що мають відношення до цього. Це набуває особливої актуальності у зв'язку з тим, що принцип рівноправності доволі часто нехтується як у процесі призову громадян на строкову військову службу, так і під час її проходження, що може призвести та вже призводить до багатьох наслідків, які негативно позначаються на стабільності та безпеці українського суспільства і держави, а отже, на реальному становищі людини і громадянина.

Список літератури: 1. Колісник В. П. Про визначення поняття правового статусу національних меншин та його головних елементів // Вісник Академії правових наук України. 2002. № 2(29). 2. Тодика Ю. М. Основи конституційного ладу України. Х., 2000. 3. Летнянчин Л. І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики. Х., 2006. 4. Рабінович П. М. Коментар до ст. 24 Конституції України. Х., 2003. 5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 року // Офіційний вісник України. 2005. №40. Ст. 2536. 6. Борисов О. А. Правовое обеспечение безопасности военной службы как составная часть правового обеспечения прохождения военной службы // Российский военно-правовой сборник № 5. 2006. Вып. 62. 7. Тодыка Ю. Н., Тодыка О. Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. К., 2004. 8. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини і громадянина: Навчальний посібник. Х., 2001. 9. Рабінович П. М. Коментар до ст. 35 Конституції України // Конституція України: Науково-практичний коментар. 2003. 10. Полховська І. К. Правова природа конституційного принципу рівності громадян // Проблеми законності. Х., 2005. Вип. 73.

Надійшла до редколегії 25.04.07